

čala u kolu rodbine, što bi se skupljala kod nje.

Dne 26. listopada 1888. u dobi od šezdeset i sedam godina, pošto je dala Bogu toliko svećenika, pođe da primi nagradu iz ruku vječnog svećenika . . .

Gospodin Goupil ostavši sam nastavi djelo, oko kojeg je radio tridesetak godina u krasnom skladu sa plemenitom si ženom. Što je rečeno za njegovu ženu, moglo bi se gotovo reći i o njemu. Pun apostolskoga duha sudjelovao je u premnogim katoličkim akcijama, no najmilije i najzaslužnije mu je djelo bilo — rad za svećenički podmladak. Umro je bogoljubno 13. rujna 1895. u osamdesetoj godini vijeka svoga.

*

Hrvatski je narod danas u takom položaju, da mu u nedalekoj budućnosti prijeti vjerska katastrofa: dok vjerske potrebe danonice rastu, svećeničkog podmlatka imamo sve manje. Crkva je glasovito jednom „reformom“ osiromašjela i ne može više davati potpune opskrbe aspirantima i kandidatima duhovnoga staleža. Oni koji vedre i oblače, prikraćuju katoličku Crkvu. Na vjernicima je dakle da se podvrgnu ovom najnužnijem porezu, Isusovu porezu, i pomognu oskudnoj mladeži do službe oltara.

M. V.

Dr. Konrad Martin, zatočnik slobode (1812 — 1879).

Zanimivo bi i veoma poučno bilo približe promotriti razvoj velikoga ovoga muža u mladosti njegovoj, no morat ćemo se zadovoljiti tek nekim najnužnijim biografskim podacima, amo što ne smijem ctimati tijesni prostor „Života“ drugim, poštovanim suradnicima, a onamo, što će nas hrvatske katolike u današnjim prilikama osobito i najviše zanimati onaj dio Martinova života, koji je daleko odmakao od mladenačkoga doba, a u kojem je veličina njegova zasjala u svem sjaju svojem.

Konrad Martin rodio se 18. svibnja 1812. u Geismaru blizu Heiligenstadta u Pruskoj od dobrih katoličkih roditelja. Sa osamnaest godina počeo učiti teologiju u Münchenu (1830), gdje je tada bilo žarište kršćanske znanosti u Njemačkoj (Goerres, Allioli . . .). Nastavio je nauke u Würzburgu i već se spremao da doktorira, kad pruska vlada zabrani đacima pruskim polaziti sveučilišta würzburško, erlangensko i heidelberško. Martin ode u Münster, gdje poluča doktorsku čast. Disertacija mu je bila „O Petrovu dostojanstvu.“ Već se iz izbora disertacijske radnje mogao vidjeti smjer, kojeg će se budući biskup držati u teškim borbama dogmatskim i crkvenopolitičkim, koje su tresle Njemačkom sve do kraja tako zvanoga kulturnoga boja („Kulturkampf“).

Svoje opsežno i temeljito znanje već je kao mlad svećenik upotrijebio u obranu prave katoličke nauke proti hegelovcu *Hermesu* (Novae annotationes ad acta Hermesiana, 1839). Napisao je nekoliko izvrsnih školskih priručnika: „Lehrbuch der katholischen Religion für höhere Lehranstalten“ (1844; 16. izdanje zabranio ministar Falk), „Lehrbuch der katholischen Moral“ (1850). Godine 1844. postade sveučilišni profesor u Bonnu, otklen bi pozvan za profesora moralke u Paderborn (1848). Martin izade brzo na glas svojim vrsnim spisima, a kad je u djelu „Wissenschaft von den göttlichen Dingen“ (1855) odlučno branio nepogrešivost papinu, Pijo IX. čestita mu vlastoručnim pismom.

Godine 1856. postade biskupom velike dieceze paderbornske (tada 400.000, danas do milijun i po katolika) te stade razvijati silnu djelatnost. Prilike su za to bile veoma povoljne. Kralj je naime Fridrik Vilim IV. u oktroyiranom ustavu (1850) priznao Crkvi široku autonomiju: vlada se nije nimalo miješala u odnose između hierarhije i vjernika niti je smetala općenje biskupa sa Svetom Stolicom. Na banketu iza posvećenja novi biskup nazdravi kralju: „Ovaj je veledušni knez raskinuo okove, što su smetali općenju njegovih katoličkih podanika s Rimom, središtem jedinstva. U tom je poslušao nukanje svoga velikog srca, a slijedio je zdravu spoznaju, da Crkva mora biti slobodna.“

Prvu je brigu upravio obrazovanju i odgoju svećenstva. Već 1857. uvede natječaje za župe, zatim osnuje bogoslovno sjemenište u Heiligenstadtu, proširi dječjačko sjemenište u Paderbornu, osnuje svojim sredstvima teološki konvikt u istom gradu, a 1862. zadrugu svjetovnih svećenika sa zajedničkim životom. G. 1867. održi diecezansku sinodu, koje nije bilo već dva vijeka.

Dok je u jednu ruku živo radio i oko toga, da probudi u svojih vjernika pravu bogoljubnost i intenzivno kršćansko življenje, krepkom je rukom odbijao od svoga stada opasnost, što je prijetila pravovjerju od krive nauke, kakovu zastupahu pristaše teologijskog sustava Güntherova. Budna je oka pratio razorni rad tih zaslijepljenih teologa, koji su kušali osnovati kršćansku objavu na filozofijama jednog Kanta, Fichta, Schellinga . . . . Pa kad je g. 1863. kasniji odmetnik i osnivač „starokatolicizma Doellinger sazva bez dozvole zakonite crkvene vlasti u München kongres bogoslova, Martin je svojim svećenicima zabranio da kongresu pribivaju. On je Doellingeru progledao.

*

Medutim se sve više stalo zanimati katoličko javno mnijenje za pitanje papine nepogrešivosti. Biskup je Martin svuda i svagda zastupao staro vjerovanje, osnovano na Svetom Pismu i crkvenoj predaji. Dok se neki njegovi biskupski drugovi suviše obazirali na protivnike Crkve i loše katolike i isticali, kako ne bi bilo opor-

tuno u ovako kritično doba papinu nepogrešivost proglasiti člankom vjere, on umno i ispravno dokazivao, da baš potrebe današnjeg doba zahtijevaju ovu dogmu. To je mišljenje neustrašivo branio i na vatikanskom crkvenom saboru. Danas je očito, da su pristaše oportuniteta imali pravo. Sam Bog znađe, od kolike je štete Crkvu očuvala definicija papine nepogrešivosti u doba opće duševne anarhije. O tom nas može uvjeriti i letimičan pogled na ostale kršćanske vjerske zajednice, koje nemaju živog i nepogrešivog Učiteljstva.

Pošto je crkveni sabor zakonito prihvatio nepogrešivost papinu i Pijo IX. proglasio člankom vjere (1870), odmetne se Doellinger s nekoliko teologa od Crkve, ali nemajući za sobom mase vjenika, sljedba bi njegova davno već iščezla, da nije podala pruskoj vladi priliku, da zametne zloglasni onaj tako zvani „kulturni“ (!) boj proti Crkvi. (Ljudi vole ružnim stvarima dati lijepo ime). Bismarck je pobijedivši Francusku stvorio novo njemačko carstvo pa je mislio, sad je kucnuo čas da mrsku mu katoličku Crkvu skući pod svestlast pruskoga imperializma. I on se dađe na posao. Godine 1872. ukide katolički odsjek u ministarstvu bogoštovlja, oduze kleru nadzor škola, progna red Isusovački, zabrani javnu nastavu članovima crkvenih redova.

Kad je biskup Krementz (pravi kremen - značaj) izopćio nekoliko „starokatolika“ ne zaiskavši odobrenja od vlade, uskrati mu Bismarck potporu, koja ga je po pravu išla, misleći ovako odvratiti katoličkog biskupa od vršenja dužnosti! Njemački su biskupi odmah muževno digli glas proti nasilju. Sve je to bila kao mukla grmljavina, što izdaleka naviješta oluju. Na početku 1873. već se znalo, da je ta oluja na domaku. Zakonske osnove predložene pruskom saboru (to su kasniji „svibanjski zakoni“) bile su uperene proti samom opstanku Crkve. Država će da određuje neke pogodbe, uz koje će se tko pripustiti ređenju svećeničkom; ona htjede da se miješa u imenovanje duhovnih lica; država će biti vrhovni sudac u sporovima, što bi nastali između svećenika i više crkvene vlasti; građanski će zakonik ograničivati kaznenu vlast Crkve u vjerskim poslovima, a raznim uredbama htio je Bismarck oteti njemački episkopat ispod vrhovne vlasti Svete Stolice.

Protestantski su se državni gromovnici nadali, da će i od katoličke Crkve moći da učine ono, što je u toku vremena postala protestantska sljedba. Protestantska je „crkva“, čim se odcijepila od Namjesnika Kristova, morala doći pod vlast države i postati nacionalna uredba, protestantski su crkveni službenici fatalnom logikom postali državni činovnici. Time se dašto protestantizam udaljio od ideje Crkve, kakvu je htio božanski njezin začetnik, pa ga je zadesio udes svih kršćanskih zajednica, koje su milom ili silom dospjele u okove svjetovne vlasti. On mora gubiti nutarnju snagu ne samo zbog racionalističkog načela, koje se u njemu krije

nego i stoga, što laički element ima preveliku, često i glavnu ulogu. Katolička Crkva ima iskustvo od devetnaest vijekova da zna, kako bi štetno bilo po unutarnji život njezin, kad bi se dopustilo državi da presiže na područje, koje je Isukrst pridržao jedino Crkvi i njezinoj zakonitoj vlasti. Mi znamo, da je Crkva svaki put stradala, kad se i malo odstupilo od tih načela.

To je bio početak velike borbe, kojoj su se glavne bitke bile od 1873. do 1878., a čarkanje je trajalo do 1885. Bismarck je pozicao, da je on protivan vjeri, on se boji samo proti „ultramontanizmu“ (naši bi fanatiki rekli „klerikalizam“): ista metoda kao i danas! No uzalud željeznom kancelaru ovakovo pravdanje! Uz njega su pristali svi bezvjerjci i zakleti protivnici vjere katoličke. Ako je Bismarck bio od željeza, oni, koje je htio pogaziti, bijahu od čelika.

Martin je prvi protestovao proti pomenutoj zakonskoj osnovi. Već u sičnju 1873. piše on pruskom ministru bogoštovlja, da „ni uz koju pogodbu, makar ga zadesila i najveća materijalna šteta, ne može sudjelovati u primjeni ovakih mjera.“ I kad se zakon proglasio, on ga ne htjede priznati, jer se protivi pravima Crkve, te nastavi zaredivati svoje svećenike ne tražeći od njih državnih ispita, nameštati župnike i kapelane neovisno o ministru Falku. Vlada dade konfiskovati crkvene knjige i pečate u svećenika, koji su „nezakonito“ nastupili službu, a biskup dade upute, da se povede sudbena parnica. Kad se kratko da pristane na inspekciju bogoslovnog sjemeništa po civilnoj oblasti, vlada sjemeništu oduzme prihode, a biskupa udari globom. Vjernici uzeše skupljati prinose za sv. g pastira, no on im zahvali ne htijući, da „nepravdani zakoni pomažu bogatiti državu blagajnu,“ i onda doda: „Morao ja i umrijeti u zatvoru, moja će smrt u zatvoru još jače vapiti u nebo za pravednost.“

Za biskupima stajahu svjesni katolički puk, koji je 1874. izabrao 92 zastupnika u državni sabor (Reichst. g). Ti zastupnici sačinjavahu poznati *Centrum*, koji je uzeo u svoje ruke obranu Crkve u parlamentu. Bismarck je međutim spremao jak udarac: skinut će sve biskupe te ih koje zatvoriti koje izagnati: i spriječit će se svaki saobraćaj između klera i „nepokornih“ biskupa. Falk iznese zakonsku osnovu u tom smislu u pruskom saboru: čim bude skinut koji biskup, pokrajinska će oblast pozvati kanonike, da imenuju kapitularnog vikara; ne htjednu li kanonici da to učine, izgubit će prihode; župnike će birati vjernici ili će ih imenovati patron; koji bi svećenik vršio biskupsku službu bez privole vlade, kaznit će se zatvorom od mjesec dana do dvije godine i globom od stotinu talira. Bismarck je proturao (1874) u Reichstagu zakon, po kojem se kažnjavaju interniranjem, izgonom ili gubitkom njemačkog državljanstva svećenici, koji bi se ponovno ogriješili o te odio-

zne protucrkvene odredbe.

Cjelokupni episkopat njemački upravi kleru i vjernicima upute, kako će se vladati za vrijeme progonstva, što nastaje, sokoleći ih i bodreći, neka ustraju, jer Crkva će unatoč i najtežem stradanju ipak na koncu pobijediti. Oni, biskupi, spremni su da podnesu i najteže u obrani za sveta i neosporiva prava Božja.

Željezni se kancelar lati sile i daje zatvoriti vrloga nadbiskupa poznanijskoga, *Ledóchowskoga*, biskupa trierskoga *Eberharda*, biskupa kölnskoga *Melchersa*. Biskupa Martina čekaše ista sudbina. Iz cijele biskupije silne povorke dolražahu u Paderborn, da iskažu ljubljenom pastiru svoju odanost i da se s njim oproste. Prva je došla deputacija od 6000 muškaraca u ime 40.000 diecezana, zatim 3400 muškaraca iz Hoextea, 16.000 hodočasnika pod vodstvom Mallinckrodtovim, pa odaslanici gradova Magdeburga, Wiedenbrücka, Rietberga, napokon povorka 3000 žena i djevojaka paderbornskih. Ganutljivi su to i potresni bili prizori, u koje su se i najfanatičniji protivnici morali da zamisle.

Martin reče svojim vjernicima u oprosnom pismu: „Volim izgubiti život, negoli prekršiti svoju pastirsku dužnost i vezu, koja me spaja s Rimom. Pokoriti se svibanjskim zakonima bilo bi nedostojno ne samo moje biskupske dužnosti, nego i mog kršćanskog imena.“

Dne 4. kolovoza 1874. u 8 sati ujutro dode policija u biskupsku palaču i uhapsi neustrašivog pastira okružena kanonicima. Poput munje pronese se gradom glas o tom događaju i u tili čas skupi se mnogo naroda pred dvorom. Biskup *Martin* uspne se u kaznionička kola, a silan ga je narod pratio miran i ozbiljan, bez vike, svznih očiju . . .

U paderbornskom je zatvoru *Martin* boravio do dvadeset i četiri sedmice. Već deseti dan dobi od pokrajinske oblasti poziv, da se odrekne biskupstva, no on odgovori: „Da na to pristanem, ja bih bio kukavan izdajica i biskup krivokletnik. Moja će starost jednako pripadati Crkvi, kao što joj je pripadala i moja mladost.“ Sad povede vlada parnicu proti njemu, koja se dakako svrši osudom paderbornskoga biskupa: on bi kažnjen zatvorom od dva mjeseca, globom od 18 tisuća talira i „svrgnut“ s biskupske stolice. Osuda bi pribijena u ćeliji visokog uznika! Taj niti je smio niti htio da prizna pravednost ovoga čina, pogotovu gdje je i papa odobrio postupak njegov i pohvalio muževnu njegovu požrtvovnost. Velika mu je utjeha bila privrženost vjernika, od kojih je primio na stotine pisanih izjava vjernosti i odanosti svom biskupu, papi i Crkvi. Kako je zatočnik ipak dalje davao upute i naloge svećenstvu i vjernicima, bude uz redarsku pratnju odveden u tvrđavni zatvor u Wesel (u siječnju 1874).

Kad je papa u pismu upravljenom biskupima Njemačke javno

osudio nasilne i razorne zakone svibanjske, Bismarck odgovori još oštrijim mjerama. Ožujskim zakonom 1875. oduzme otpornim svećenicima plaću (a tu zapravo davali katolički porezovnici!), ukine članke 15. 16. i 18. pruskoga ustava i time utme Crkvi posljednja jamstva slobode; posebnim zakonom upravu crkvenog imutka povjeri svjetovnjacima s pravom priziva na vladu, ako bi nastao kakav spor s biskupom. Osobito je teško povrijedio osjećaje katoličke dvjema odredbama: „starokatoličke“ oblasti da vrše svoje bogoslužje u katoličkim župnim crkvama, a velik broj crkvenih redova isključi iz njemačkoga carstva.

Pošto je biskup Martin odsjedio kaznu, ostade interniran u Weselu dobivši dozvolu, da uzme privatan stan, što on i učini. Ostao je doduše pod strogom paskom, no ipak je umio da opći potajno sa svojom diecezom. Kad je pak upravio javnu poslanicu vjernicima svojim, morade opet u tvrđavni zatvor. Sveti Otac posla mu u znak naklonosti medalju sa svojim likom.

Videći Martin, da zbog budne paske pruske ne može dosta da vrši svojih pastirskih dužnosti, ostavi potajno u noći 3. do 4. kolovoza (1875) Wesel i prevali bez smetnje ono 40 km do holandske granice. U pismu, što ga je ostavio predstojniku mindenskom, izjavi: budući su mu u Weselu ruke posve sputane, on je potražio utočište, gdje bi mogao slobodno vršiti svoje pastirske dužnosti. To utočište nade isprva u dvorcu grofova Ansemburških u Neuburgu, u holandskom Limburgu. Svaki žandar potjere, što se otisla za njim u raznim smjerovima, dobi opis bjegunca:

Ime i prezime: Dr. Konrad Martin.

Boravište: Wesel.

Zanimanje: nekoć biskup paderbornski.

Vjera: katolička.

Doba: 63 godine.

Visina: pet stopa i šest palaca.

Kosa: sijeda i rijetka.

Brada: obrijana.

Čelo: visoko.

Obrve: sijede.

Oči: sive.

Nos: dugačak.

Usna: pravilna.

Zubi: manjkavi.

Čeljust: dugačka.

Boja lica: zdrava.

Stas: vitak. — *Posebnih znakova* nema. — Potajno umakao iz Wesela . . .

Na samu Veliku Gospojinu lišise ga pruskog državljanstva. No unatoč svemu on je vršio biskupske dužnosti, koliko je u tudini

mogao lišen prava i domovine . . . Svećenstvo mu se pokoravalo, a vjernici priznavahu samo one svećenike, koji su s njim bili u zajednici. Slabo je koristilo Bismarcku i Falku, što su očinjali nasilja svake ruke, ne bi li skućili katolike. Gonili su preko svojih organa svećenike vjerne biskupu iz sela u selo, a kad bi zatekli takog svećenika da umirućima dijeli svetotajstva ili ukapa mtrve, smjesta bi ga vodili u zatvor. Često je trebalo potajnog dogovora, da vjernici mogu pribivati svetoj Misi. Uprkos svemu policijskom sistemu crkvena je uprava uglavnom funkcionirala pa su vjernici na pr. dobivali i ženidbene dispense, čemu su se pruske vlasti čudom čudile.

Nije teško zamisliti, kako je sve to željeznog kancelara razdraživalo. Napokon ne znajući drugog izlaza zatraži od Holandije, da potjera „agitatora.“ Holandska vlada udovolji svemoćnoj tada Njemačkoj i zamoli biskupa, da ostavi Limburg. Martin se skloni u jedan samostan kraj Bruxellesa (12. srpnja 1876). Tu je proboravio posljednje tri godine svog života neumorno pišući bogoslovske i ascetske knjige i b. ošure, a poslao je odavle i pastirsku poslanicu svojim diecezanima. Godine 1877. putova u Rim, gdje ga sveti Otac raskriljenih ruku primi i odlikova prsnim križem na zlatnom lancu. Međutim kao da se Njemačka zasitila svega „kulturkampfa.“ Progonstvo nije nimalo umanjilo snage katoličke, nasuprot broj je katoličkih zastupnika u svakom izboru porastao, a u parlamentu imali su katolici ljudi, koji su čeličnošću bili Bismarcku javni, a karakternošću ga i pravdnošću svojih zahtjeva daleko nadvisivali. Pa i konservativni protestanti uviđahu, da zapravo stvar svega kršćanstva u Njemačkoj strada, a jedini materijalizam ima korist od borbe protiv Crkvi katoličkoj. Bismarck pak trebaše pomoć Centuma za nekoje zamašne zakonske osnove. Mimo to morao je priznati, da je poštvenost i živa svijest jača od brutalne sile, i da je u religioznoj borbi od šest godina — izvukao, što no riječ, tanji kraj. (Nije bio prvi, a ne će biti ni posljednji!) I eto on, koji se hvalio, da ne će ići u Canossu, ipak je morao poći, a u tom je bio svakako pametniji negoli onda, kad je zametnuo onaj tako sramotni i nekulturni boj s najboljim podanicima svoga vladara.

Izbor novoga pape Leona XIII. olakčao mu je doduše da se približi Rimu, no još je dosta dugo potrajalo, dok se odlučio da popravi, što je skrivio.

Nego katolicima njemačkim nije bilo ni na kraj pameti, da se zadovolje nekakvom maglovitom pomirljivom izjavom. U tom ih mišljenju potvrđivahu i izagnani biskupi Ledóchowski, Melchers i Martin, a napose je već prije Martin izjavio, da zakone 1872-1875 ne treba tek revidirati nego naprosto ukinuti. Godine 1878. u otvorenu pismu, kojim zahvaljivao onima, što su mu čestitali o godovnu,

izreče značajne riječi: „Borbu za najdragocjenija i najsvetija dobra ne valja prekinuti, dok se ne vrati cesaru cesarovo, a Bogu Božje.“

Dok je vili borac za prava Božja i pravovjernoga naroda bio tvrd ko čelik, kad se radilo o načelima i slobodi savjesti, dotle je bio spreman da žrtvuje svoje interese za zajedničku stvar katoličku, i on bi se sigurno odrekao biskupske stolice, kad bi se to tražilo za uspostavu mira s državom. Već se nekoliko prelata njemačkih na mig papin odreklo svojih biskupija, a to je bio očit znak, da nekulturni boj jenjava i da mu se primiče kraj. Hoće li se tražiti, da se i Martin odrekne? Carska je vlada imala, kako vidjesmo, i suviše razloga. Nego Bog ne pusti plemenitom prognaniku vremena da prinese i ovu žrtvu. U srpnju g. 1879. obolje teško i vedra lica uze se spremati na svečani čas smrti te primi utjehu i pomoć, što ju Crkva daje djeci svojoj. Pošto su se izmolile molitve za umiruće, biskup izreče razgovjetno *Hvaljen Isus!* i bez smutne borbe izdahne . . .

*

Nebrojeni štovatelji divnog zatočnika cikvenih prava živo su željeli, da bar njegovi smutni ostanci unidu svečano u grad, iz kojeg je njihov pastir bio nasilno uklonjen. No hoće li vlada na to pristati? Novi i koncilijantni ministar bogoštovlja Puttkamer, koji je naslijedio omraženog silnika Falka, izjavi, da se vlada ne protivi svečanom ukopu. I tako bi Konrad Martin sahranjen uz sve biskupske počasti u prvostolnici ispred oltara sv. Libonija, zaštitnika paderbornske dieceze. Kapitularni vikar Klein izreče posmutnu besjedu, koja odjekne cijelom Njemačkom. Značajnosti i požrtvovnosti velikoga muža moradoše se pokloniti i načelni mu protivnici. Rijetke su bile novine, koje su u tom činile izuzetak. a među ovima isticao se žučljivi neprijatelj katoličanstva — „Kölnische Zeitung,“ koji je progonio svetoga muža i preko graba. To više nas osvaja objektivnost jednih hesenskih luteranskih novina, koje izrekoše kratak i istinit sud o biskupu dr. Konradu Martinu: „Bio je tip vjerna svećenika.“ (*Les Contemporains*, Nr. 1006., 28. siječnja 1912).

M. Vanino D. I.

Zaboravljena!

Mnogo ih ima, koje su zaboravljene, ali jedne mi je osobito žao. Ime njezino? Nije tajna pa ću vam ga reći: *požrtvovnost*. Najljepša kćerka Ljubavi, radost i utjeha životu, zaljega velikih pred Bogom djela. Ona je suho zlato, a h šteta velim, više, neizmjereno više od suhoga zlata, jer raste iz žive duše, koja ljubi Boga i ona bića, što ih je On stvorio na svoju sliku i priliku u tom lomnom, krhkom tijelu, u kojem toliko pate . . . .